

Anna Marta Żukowska

Ikona Matki Boskiej typu Eleusa

Religious and Sacred Poetry : An International Quarterly of Religion, Culture and Education 1/3, 177-178

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNA MARTA ŻUKOWSKA (Lublin, Poland)
e-mail: anmartzuk[at]interia.pl

Ikona Matki Boskiej typu Eleusa

Pierwsze przedstawienia Bogurodzicy w ikonach powstały zapewne po soborze efeskim w 431 r., który przyznał Maryi tytuł *Theotokos* – Matki Boga, Bogurodzicy. Powstawały wówczas wizerunki Maryi podkreślające tę prawdę, równocześnie zaczęły kształtować się podstawowe typy Jej przedstawień. Na wszystkich wizerunkach Maryja jest poważna, wręcz smutna, ponieważ trzymając Dzieciątka, jest świadoma Jego misji i cierpienia, które Je czeka. Od czterech podstawowych typów ikonograficznych Matki Bożej: Tronującej, Orantki (Modlącej się), Hodegetrii (Wskazującej Drogę) i Eleusy (Dziewicy Czułej, Miłosiernej) wywodzi się bardzo wiele wariantów.

Prezentowana ikona należy do typu Eleusa (ros. *умиление* [*umilenije*] [transkr. *umilenie*]). Jest to typ przedstawienia ikonograficznego Matki Bożej z Dzieciątkiem, w którym wyeksponowany został związek szczególnej serdeczności między Matką a Dzieckiem. W ikonie tej znikła dostojeństwo Bogurodzicy, a objawia się głęboka ludzka czułość matki do dziecka nacechowana smutną zadumą, a niekiedy i cierpieniem.

Maryja ukazana w półpostaci trzyma Dzieciątka Jezus przy lewym ramieniu i, przytulając je do siebie w czułym geście obiema rękami, opiera swoją twarz o Jego policzek. Pochyla ku Niemu głowę, wsłuchując się w słowa Jezusa objawiające według starej, wschodniej tradycji misterium Jego śmierci i Zmartwychwstanie. Emanuel zwrócony jest twarzą do swojej Matki. Odsłonięte lewe ucho skłania ku modlitwie ludzi. Rączka małego Jezusa, lekko wsparta na szyi Bogurodzicy, błogosławi człowiekowi. W drugiej rączce Dzieciątka trzyma zwój Pisma, który jest symbolem Bożej tajemnicy, symbolem źródła wiary. Zwinięty pergamin umieszczony w Jego dłoni – jako kod symboliczny przekazuje nam prawdę, że Bóg jest naszym Prawodawcą, że Dzieciątka Jezus jest Drogą, Prawdą i Życiem, a zarazem Sędzią sprawiedliwym i miłosierdnym. Przychodzi, aby wypełniło się to, co napisano o Nim w Piśmie Świętym i po to m.in., aby naprawić to, co zepsuł człowiek w Prawie Boskim przekazanym przez Mojżesza. Nade wszystko jednak przycho-

dzi, by zbawić człowieka. Mały Jezus odziany jest w błękitny chiton i złoty himation. Pionowe paski symbolizują w ikonografii czystość i doskonałość ludzkiej natury Zbawiciela a także Jego mesjańskie posłannictwo. Strój błękitno-ugrowy przypomina boskość Chrystusa i Światłość Odwieczną, która wcieliła się w naturę ludzką, aby ją uświęcić.

Oblicze Matki Bożej jawi się jako miłosierne i pełne łaskowości. Maryja ubrana jest – tak jak na większości kanonicznych wizerunków – w niebieską suknię i ciemno-purpurowy maforion (wierzchnią chustę) okrywający całą postać. Jej włosy pod maforionem skrywa niebieska chusta. Nad czołem i na obu ramionach znajdują się trzy gwiazdy na znak Jej dziewictwa przed, w czasie i po urodzeniu Jezusa. Majestatyczność postaci Bogurodzicy podkreślają pionowo udrapowane szaty nadające całości charakter wertykalny. Użyty w tle ikony kolor złoty, utożsamiany ze szlachetnym metalem, a określany w ikonografii jako kolor kolorów, oznacza wieczność, niezniszczalność i boskość. Złoto jest symbolem światła Chrystusa świecącego w ciemnościach naszego ducha przez wiarę, nadzieję i miłość. Blask ten (łaska Boża) przemienia całe stworzenie i daje mu przystęp do rzeczywistości niebieskich. W ikonie widoczne jest „muzyczne” wyczucie współbrzmienia linii, form i koloru, doskonale opanowanie środków pozwalających opowiadać o Niebie.

The title in English: *An Icon of Mother of God (a Type of Eleusa)*

Słowa-klucze: kultura chrześcijańska, malarstwo, ikona, Matka Boża, Eleusa, XX wiek,

Key words: Christian culture, painting, icon, Our Lady, Eleusa, 20th century,

Bibliography / Bibliografia (Second literature):

Jazykova Irina [Āzykova Irina Konstantinovna], *Świat ikony*, przekł. z ros. Henryk Paprocki, Wyd. Księży Marianów „Promic”, Warszawa 2009 [tytuł ros. oryginału: *Bogoslovie ikony*, 1995].

[Bez autora (without an author)], *Ikona Matki Bożej*, „Oremus. Teksty liturgii Mszy świętej na każdy dzień (rok B/II)” [Wydawnictwo Księży Marianów MIC], r.18: 2012, nr 7 (191), sierpień 2012 r.

A picture on the cover of this volume:

The Author of the picture (an icon): unknown. The Title: unknown. Time: 20th century, a modern icon copy of the type of Eleousa, probably modelled on the icon of Our Lady of Yaroslavl or in Vladimir.

Obraz na okładce tego tomu:

Autor obrazu: nieznan. Tytuł: nieznan. Datowanie: 20. wiek, modernizowana kopia ikony typu Eleusa, prawdopodobnie wzorowana na ikonie Matki Bożej Jarosławskiej lub Włodzimierskiej.

Information about the Author:

Anna Marta Żukowska, PhD., a professor at the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (Poland).